

Van úgy, hogy árnyékká válsz
napjainkban,
Keresztülnéznek rajtad — társaid.
(Ne bánd, meglátod tán még napjainkban,
Ámulva nézik széttárt szárnyaidd.)

Van úgy... Ó, van, hogy karjainkba
zárva,

Elszenderül a Kedves, a jelen...
S nem látja, érte hullunk el csatázva,
Tán azt se tudja, mi a szerelem.

Ez a legfinomabb szubjektív rezdülésekre is figyelő költői magatartás adja tollára a kötet legmeggrázóbb emberi vallomását, a *Villamost*, a „vénhedt forradalmár” és a változó idő konfliktusának szép dokumentumát.

Régi igazság, hogy egy-egy válogatott versgyűjtemény mindig a költők újra felfedezését eredményezi. Így van ez Gereblyés Lászlónál is. Értékes, magas színvonalú szocialista lírát ismertünk meg költészetében — újólag s remélhetőleg végérvényesen, olyant, amely — hogy kötetének szinte szimbolikus jelentésű *Ablak* c. záróversét idézzük —

Tért nyit a szemnek,
Képzületnek
A szárazvillámú
Kápráztató világba.

(*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.*)

VÖRÖS LÁSZLÓ

Goda Gábor: ÖRDÖGTÁNC

A Goda-novellák vizsgálatánál szembevetűnő a témaválasztás zárt köre. Egyik kritikusa pl. fővárosi írónak nevezte Godát. Ez a zártkörűség kétségtelenül létezik, nem nevezhető erénynek, hiányt csak akkor vehetünk az író szemére, ha hallgat korunk legjelentősebb kérdéseiről.

Az első figura, akit ezekben az írásokban megfigyelhetünk, a kisember, és az első szerep, a lázadás. Nulla Lajos börtönnek érzi megszokott életét. Lázad, és elmegy a bordélyházba. Titanovich Leó, zenekari dobos Tosca áriájának kellős közepén vág bele a nagydobba. Az első hős útja csúfos hazafutással végződik, a másodiké pedig hatástalan marad, nem dől össze semmi, a hős pedig belehalt a sikertelenségbe.

A lázadó kisember története tovább folytatódik, némi változtatással. Titanovich Leó név- és sorstársa, Fülöp, már lázadni sem akar, csak meg akarja magát védeni az esetleges megaláztatásoktól. Ezért hord revolvert magánál harminc éve. Aztán nem tudja megvédeni magát, meghal egy otromba óriás pofonjától. Éppúgy tehetetlen egy másik otromba óriással a *Cirkusz* hőse, akit megaláznak a nevetések, mert nem tudja kivágni, hogy mennyi hatvannégyeszer hatvannégy, és nem meri megismogatni az oroszánt, általában úgy vi-

selkedik, mint egy hétköznapi ember, és végül az otromba óriás, az erőművész, a tenyerén viszi körbe a porondon, és senki sem sajnálja. De ugyanez a hős az, akit egy szabadon hagyott hatalmas házörző kutya kerget vissza volt szeretőjéhez a szakítás után.

Máshol is ismétlődni látjuk ezt a motívumot. Gordiánt a nagy célja érdekében saját maga által feltámasztott oroszlán eszi meg. Gordon vágyai összeütköznek istenével. „Jó. Rendben van” — jelenti ki végül — „Neked jelképre van szükséged. Nekem fűszerüzletre. Úgy látszik, ezen nem lehet segíteni.”

Goda Gábor korai elbeszéléseiben a polgár ír önmagáról. Pontosabban az intellektuális humanitás magaslatára fellépett polgár néz vissza közönséges önmagára. A polgár még polgári szemmel senki túlzottan szép. Korunkra már különben is elvesztette heroikus vonásait. Igen alkalmas szatíraalany.

A polgár előszeretettel végzi az isteni teremtés folyamatát. Saját képére és hasonmására megteremti az Örök Embert. Ez az örök emberi Godánál azonban már nem valami nagy és csodálatos, hanem mosolyognivaló. Örök emberi erények helyett inkább az örök emberi hibák kerülnek terítékre. A kisebb részben szereplő erények is csak groteszk formát öltve jöhetnek számításba. Pi.

a „világuralomra törő Ábris” talpra-
esettsege.

Goda Gábor kitűnően ismeri a pol-
gárt, a legkedveltebb szűrő felületet
szolgáltató kispolgártól kezdve a nagy-
polgár típushoz tartozó tőzsdelovagig
és tőkésig, vagy az ugyancsak ebben a
mentalitásban gondolkodó művészek és
hivatalnokok típusáig. És nemcsak ki-
tűnően ismeri, hanem mindig pontosan
fel is ismeri őket. Ez főleg a szocialista
viszonyok közt lényeges erény. Lásd pl.
Poldini úr című regényét. A felismerés
az intellektus érdeme; azonban —
mint már jeleztük — ez az intellek-
tus humanitással, természetesen polgári
humanitással párosul. Ez a humanitás,
a feltárt és finom iróniával kirajzolt
hibákon böles derűvel mosolyog, és mint
Gordon istennel, szembenéz a világgal,
s azt mondja, ezen már nem lehet segí-
teni, c'est la vie, ilyen az ember, az örök
ember, azaz örök polgár. Ebbe a mo-
solygásba belefér Leimlné a két csa-
csijával éppúgy, mint az előtte meghu-
nyázkodó *Tűzépések*, s ez szerintünk nem
is olyan egyedi dolog Godánál. Hiszen
ugyanezen mosoly védőszárnyai alatt
találnak menedéket. Nulla Lajos és
sorstársa, a lázadó dobos; vagy a *Pro-
tokoll* és a *Mennybemenetel* szenvedő
hősei. Erdekes viszont megnézni, hol
húzódik az a határvonal, amelyen túl
az író kezd barátságtalan lenni hősei-
hez, amikor végleg szakít velük. Ezt a
határt megint az a humanista intellek-
tus jelzi, amelyet már emlegettünk.
A korlátoltságon már nem megboc-
sátással, hanem éles gúnnyal nevet,
és teljes gyűlölettel fordul pl. a fasiz-
mus ellen, amelyben eszméi megcsúfolá-
sát látja. A *Panoptikum* történelmi vi-
aszfigurái között mozgó emberek vilá-
gában nincs megbocsátás Ludeck Tóni-
nak, akinek arcát Frangepán pofonjában
az író — és az író kitűnő jellem-
formáló képessége folytán az olvasó —
ítélete csattan. Sőt még önmagába is
szűr egy-két tüskét, mert nem tudta a
megfelelő helyre került Haufstein urat
a szakadék fenekén hagyni. Ebben az
esetben az intellektus nevezi ki a polgá-
ri humanitást, mely többnyire inkább
jólneveltség, mint igazi emberség.

Egyik legkitűnőbb alkotása az *Ábris
világuralomra tör* című írása. A konfliktus
megint a kisember konfliktusa a
világgal, de fordul a kocka, a kisember
magnövekedik, és bizonyos fokú zseniali-
tással veszi fel a harcot a mindennap
ráleselkedő nyomorral szemben. Rosem-
berg Ábris alázatos hajbókoló maszkja

kegyetlen clown-maszk, amely alkal-
mas az adott társadalom görbetükrö-
zésére. Ábris jellegzetes Goda Gábor-
hős.

Ha az író szatírizálásra mindig haj-
lamos művészetét vizsgáljuk, elkerülhe-
tetlen az összevetés Karinthy Friggyessel.
Karinthy ugyan összetettebb egyéniség,
de írásművészetében azért érezhető az
alkotó módszer homogenitása. Karinthy
írásai általában csak kontúrokból léte-
ző karikatúrahősökkel dolgoznak, akik
végrehajtják az írás lényegi attrakció-
ját, a logikai szaltó mortálét. Ez a hu-
mor alapvetően racionális eredetű. Go-
da Gábor írásaiban a karikatúrajelle-
mek mellett hűsból-vérből való groteszk
hősöket találhatunk, akik dialektikus
rendszert alkotva a képben valósítják
meg a Karinthy által a logikai abstrak-
tumban megteremtett humort. Azaz a
kép segítségével görbítik — sajátságos
tükröződés folytán — neveléséges fonák-
ságokká a társadalom, ellentmondásait.
Ábris etre kitűnően alkalmas figura. A
tudatosan vállalt ostoba alázat segítsé-
gével megteremtett clown maszkjában
elkeseredett, de nem mindig sikertelen
harcot vív a társadalommal. Egyszerű,
olykor kissé együgyű (tudatosan együ-
gyű) szavai kegyetlen pontosan vágnak.
Még amikor az állatokról mesél a gyere-
keknek, akkor is a társadalomról be-
szél. A mű vége felé a humor, a megboc-
sátás humora egyre inkább a legkese-
rűbb ironia felé hajlik. Lassan ugyanis
rájövünk, hogy Ábris néha tényleg zse-
niálisan kerülgeti a mindennapi létért
való küzdelem buktatóit, de a szükség-
szerűvel szemben még a zsenialitás is
kevés. Nem tudja elkerülni a társada-
lom féltő gondoskodását, amit Wantzner
Flórián tanácsos úr mutatoujja cseppet
sem bizalomgerjesztően ígért meg neki.
A hős ebben a helyzetben a tragikussá
válás határait súrolja.

A felszabadulás utáni írásokban meg-
változik ez a helyzet. Az alapkonzlik-
tus már nem az emberre nehezédő anti-
humánus szolgáltatja, inkább a bü-
rokratikus korlátoltság kérdése kerül
középpontba, ezenkívül újra területekre
kerül a régi hibái mellett, ráadásul
lassan anakronisztikussá váló polgár.

A *Nagy Goda vagy a személyi kultusz*
című írásában a korrupciós tisztviselők
korlátolt hódolatát látjuk, amellyel a
névrokon madarat el akarták távolítani
az állatkertből, hogy kedvébe járjanak
a „székesfővárosi” kultúratanácsnok elv-
társnak. Geczó Dénes volt vásári kör-
hintás, jelenlegi cirkuszigazgató, min-

denáron való helytelen politikumkeresése a bizalmatlanság légrétegének frappáns ábrázolása. *Az ember, aki madár lett* című írásban Gavarinivel, régi ismerősünkkel találkozunk, aki madártrükköket akar bemutatni a cirkuszban. Félig meghallgatatlanul elküldik, mire ő szomorúan kirepül az ablakon. Goda racionalista módszere mellett szokatlan ez az irracionális befejezés, de nagyon frappánsan húzta alá művének mondanivalóját.

A kispolgár ma már nemcsak szenvedő hős. Vannak álszenvedő hősök is. A *Protokoll* főhőse is hiába izgulta végig a társadalmi hierarchia protokollá szelidült felső tízezeréből való kihullását. Csak tévedés volt az egész. Ugyancsak a kispolgári erények görbe keresztire való feszítése a *Mennybemenetel*, a gyűjtemény egyik legjobb írása. Makula Gyula, az Állami Parajda főkönyvelője, feleségét temeti. Az elhunytat az író röviden megfosztja a gyász minden nimbuszától. Megtudjuk, hogy házsártos, nehéz természet volt, különben is két éve agonizálja magát a másvilág felé, ahol egy szomszéd szerint aligha fog a mennyországba jutni, amennyiben ez az intézmény létezik. A férjtől inkább megkönnyebbülés, mint gyász várható. A férj azonban minden várakozás ellenére lassan megtörik, mert közismert, hogy halál, esküvő és más ilyen bensőséges családi esemény alkalmával az ember megtudhatja, hogy hogy áll a láthatatlan ranglétrán. A felesék nem

jöttek el a temetésre, és a gyászoló férj fájdalmasan hajtogatja, hogy itt őt temetik. Ő tudja, mi ez. Aztán kiderül az ég, mert befut a vállalati Pobjeda, és az előkelő miniszteri kocsi. Makula boldog, úgy érzi, hogy elevenen szállhat fel a mennybe.

Goda hőseit nem annyira szabadon konstruálja, mint Karinthy, több alakot „másol” az életből, főleg közvetlen környezetéből. Ld. pl. a *Családi kör* című novellaciklusát. Sőt képzelet alkototta hőseit is igyekszik nagyon egyénien rajzolni. Az írást szép bonyolult mesterségnek tartja, amelyről Tóth Flórián nevű hőse és alteregója útján közvetlenül is elmondott egyet és mást. Stílusa tökéletes, még mellékmondatainak is mondanivalója van. Pl. vizsgáljunk meg egy közbevetett megjegyzést a *Nagy Goda vagy a személyi kultusz* című elbeszéléséből. „...Ez a bizonyos szép nap a mi Pártunk és a szociáldemokraták egyesülése előtt volt néhány héttel. A szociáldemokratáknak egyrésze, a jobboldaliak, és a mégjobboldaliabbak nagyon megdöbentek, amikor hallották, hogy komolyan vették a baloldaliságukat, és az is lehet, hogy kommunista lesz belőlük.”

Goda Gábor írásai társadalmunk fejlődését szolgálják, s nem lehet vitás, hogy a satirikus ábrázolás terén mai irodalmunk legszínvonalasabb képviselőjével van dolgunk. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.*)

RIGÓ BÉLA

Győry Dezső: AZ ÉLŐ VÁLASZOL

Kinek és mire? — villan elénk a kérdés. Horak professzor „Üzenetére”. A nagy, cseh mártír író, az egykori nagyszerű harcostárs, Julius Fučík börtönnaplójára válaszol Győry Dezső, az élő.

A *Zengő Dunatáj* költője hét év után, miközben három regénye látott napvilágot, végre ismét verseskötettel jelentkezik. A kötet a Fučík emlékének ajánlott versciklustól veszi címét, de tartalmazza Győry költői munkásságának korábbi darabjait is, így lehetővé válik, hogy verseivel végigkísérjük küzdelmes életútját.

A rimaszombati tanár fia a húszas évek elején kezdte pályáját Benes polgári Csehszlovákiájában. Kisebbségi sors — kisebbségi költő, de már a kezdet kezdetén is súlyos mondanivalóval. Nem kisebb feladatot vállalt magára, mint a szlovákiai magyarok szószólója lenni — és ennél sokkal nagyobb feladatot teljesít. Nem reked meg az „apák” tehetetlenségében, sovínizmusban, irredentizmusban; a kilátástalanság mocsarából, a frázisok füstjéből a csúcsokra, a perspektívák szabad levegőjére tör. Az „újarcú magyarokat” vallja népének, de